

VIZSLÁN TIBOR - PINGITZER BEÁTA

Adatok a Rakaca-patakvidék szitakötő (Odonata) faunájához

A terület odonológiai szempontból nem nevezhető fehér foltnak, de a jelentős gyűjtések beindulása csak a kilencvenes évek elejére tehető. Az első adatot STEINMANN (1962) munkájában találjuk, melyben a *Platycnemis pennipes* meszesi 1933-as előfordulásáról tudósít, Gergely gyűjtése alapján. A következő két adatra 36 évet kellett várni, ez BENEDEK-DÉVAI-KOVÁCS (1972-73) munkájában szerepelt, a Rakaca-víztárolóról közlik 1969-ben az *Ichnura elegans pontica* és az *Enallagma cyathigerum* előfordulását. Majd újabb 23 év után jelenik meg a szerzők egyikének a dolgozatában (VIZSLÁN-SZENTGYÖRGYI, 1993) a Rakaca-tárolóról az *Anaciaesha isosceles* 1992-es adata. Ezt követően lényegében folyamatosnak és rendszeresnek lehet venni a Rakaca-víztároló és a vízrendszer odonológiai kutatását. 1994-ben már két dolgozatban is szerepelnek adatok a területről (VIZSLÁN-VIZSLÁN, 1994, és AMBRUS-BÁNKÚTI-KOVÁCS, 1994) utána VIZSLÁN-VIZSLÁN-PINGITZER-KATRICS (1995), VIZSLÁN-PINGITZER (1997), AMBRUS-BÁNKÚTI-KOVÁCS (1997) munkái következnek. Vizslán-Pingitzer két, további munkájában találunk további adatokat a területről, 1998-ig bezárólag. A fentiekben felsorolt cikkekben 26 faj előfordulásáról találunk adatot. A szerzők, 1999-es gyűjtései alapján, újabb 5 fajjal bővítették a terület faunájáról rendelkezésre álló anyagot, így innen 31 szitakötőfaj előfordulásáról tudunk. Szabó Sándor 1994-2000 között számos, további vizsgálponton végzett megfigyeléseket és újabb 5 faj jelenlétét állapította meg a Rakaca-patakvidéken, illetőleg a szerzők is további 2 fajt találtak. (Főszerk. megjegyzése - lásd fajlista). A fauna 6 faja védett.

Anyag és módszer

Munkánk során a legfontosabb cél az imágók gyűjtése volt, ezért a hagyományos hálózást végeztük. Ehhez háromféle hálótípust használtunk, az egyik 1 m-es műanyag nyélen, 25 cm-es átmérőjű fakeretes tüll háló, ezt általában csak Zygoptera alrend egyedeinek befogására rendszeresítettük. A másik, 1,5 m-es fanyélen, 50 cm-es átmérőjű, fémkeretes háló, ezen aprószeemes függőnyanyagot használtunk, ezt általában csak *Sympetrum* fajok befogására rendszeresítettük, de alkalmilag Zygopterákat, illetve nagyobb Anisopterákat is fogtunk vele. A harmadik típus 2,8 m-es műanyag és alumínium nyeles horgászszák rendszerű hálófellellettel, ezt csak az Anisopterák nagyobb testű példányainál használtuk, többnyire sikerrel. A begyűjtött anyagot általában a helyszínen meghatároztuk és elengedtük, illetve a problémásabb fajokat otthon határoztuk, lehetőleg 24 órán belül, ezeket szárazon papírba csomagolva szállítottuk. A gyűjtött anyag feldolgozásához BENEDEK (1965), SCHMIDT (1929), STEINMANN (1984), ÚJHELYI (1957) munkáit használtuk. A faunalisták elkészítéséhez DÉVAI (1978) rendszerét és nevezéktanát követtük. Az 1999-es gyűjtéseket külön közöljük, mivel ezek újak és közlésre még nem

kerültek, ezen élőhelyeket kódoltuk és csak a kódszámot adjuk meg az adatközléskor.

A fajok rövid jellemzése Vizslán-Pingitzer 1999-es kutatásai alapján

ZYGOPTERA

1. *Platycnemis pennipes* - gyakori, az első adat is ezt a fajt említette. Minden jelentősebb álló- és folyóvízben megtalálható.

2. *Coenagrion ornatum* - eddigi ismereteink szerint a területen viszonylag ritka, Meszesnél a Rakaca-patakból és a tároló mellől került elő. Feltehetően gyakoribb a területen, csak az idei esős május-június miatt nem sikerült gyűjtenünk a fajt.

3. *Coenagrion puella* - jóval gyakoribb az előző fajnál, a tárolóról és a Rakaca-patak mellől gyakran gyűjthető. Az idei év külön kedvezett a fajnak, a réten, illetve művelt területen maradt vizen tömeges volt, ezt Rakacán a Janka-patak déli rétyén lehetett megfigyelni.

4. *Pyrrhosoma nymphoeula interposita* - még csak a Rakaca-patak két mellékpatakján, a Bátor- és a Debréte-patakban sikerült gyűjteni egy-egy példányt. A Bátor-patakban biztosan tenyészik. Mivel a hazai viszonylatban szórványos előfordulása, így örvendetes itteni jelenléte.

5. *Erythromma viridulum* - a szerzőknek eddig nem sikerült kimutatni a fajt, csak AMBRUS-BÁNKÚTI-KOVÁCS (1997) munkájában találkozunk előfordulási adatával a tárolón. Mivel kedveli a nyílt állóvizeket, így a közel 200 ha-os tárolón feltehetően jelentős egyedszámban fordulhat elő, még ha ritkán is kerül szemünk elé.

6. *Ischnura elegans pontica* - feltehetően a leggyakoribb Zygoptera, bár pontos számításokat még nem végeztünk Álló- és folyóvízen egyaránt él.

7. *Ischnura pumilio* - gyakorisága hasonló az előző fajhoz. Kedveli a lassú folyású patakokat, illetve az állóvizet, néhol tömegesen is megjelelnhet.

8. *Enallagma cyathigerum* - a tárolóban rendszeresen szaporodik, de a Rakaca-patak mellől is előkerült. Így gyakori, stabil tagja a faunának.

9. *Sympecma fusca* - szinte minden víztípust kedvel, gyakran attól távol is megtalálhatjuk. Rendszeres tagja a faunának, de tömeges megjelenésére nem számíthatunk.

10. *Lestes barbarus* - csak az idén sikerült megtalálnunk a fajt, de mindjárt három lelőhelyen. A Rakaca- és Debréte-patakok mellől, illetve Rakacán zsenyős réten. Feltehetően az idei év időjárása kedvezett a fajnak, de csak mérsékeltén gyakorinak mondható ez alapján is.

11. *Lestes sponsa* - hasonlóan az előző fajhoz, neki is kedvezett vagy kedvezhetett az időjárás. A megtalált lelőhelyeken mérsékelt gyakorisággal fordultak elő, főleg állóvizekben.

12. *Chalcolestes viridis* - a Barakonyi-patak mellől került elő egy példánya az idén, de szerintünk sokkal gyakoribb lehet. A megfigyelések és gyűjtések számának emelkedésével lehet pontos képet adni a faunában betöltött helyéről. Országos viszonylatban is ritka előfordulása, kedveli az égeressel kísért vizeket.

13. *Calopteryx splendens* - közönséges, gyakor faj, a Rakaca-patakban és környékén, ellátogat néhány példánya a tárolóra is, de a patakok jelentik az igazi, kedvelt élőhelyet számára. A Rakaca-patak teljes szakaszán előfordul, felhatolva a mellékpatakok vizeibe is. Színezete miatt könnyen észrevehető, jellegzetes faj.

14. *Calopteryx virgo* - a viszonylag gyors folyású patakok jellegzetes szitakötője, kerüli az állóvizeket. A Rakaca-patak teljes hosszában megtalálható, felhatol a kisebb patakokba is. A vidéken gyakori közönséges fajnak mondható.

ANISOPTERA

15. *Aeshna affinis* - mérsékelten gyakori tagja a faunának. Mi csak a tárló mellett találtuk meg, több alkalommal is, de a "lárva-team" 1994-es munkájában Rakacaszendről, a Debréte-patakból lárva alakban is kimutatta.

16. *Aeshna mixta* - az egyik leggyakoribb Anisoptera. Álló- és folyóvizek mellett megfigyelhető, de kedvenc vadászterülete a műtök feletti légtér, itt néha tizes-húszas csapatait is láthatjuk.

17. *Anaciaeschna isosceles* - a tároló jellegzetes Anisopterája. Már 1992-ben sikerült kimutatnunk a fajt, sőt több exuviumot is gyűjtöttünk a víz melletti gyékényesben. Az idén az alkalmi pocsolnyákban, Rakaca mellett megfigyeltük peterakás közben.

18. *Anax imperator* - ismét az idei rendkívüli csapadékos időre tudunk utalni, ugyanis ez, az állóvizeket kedvelő faj szokását megtartva az idén is ezeket kereste fel. Állományát azonban annyira szétszórta, hogy a tároló mellől nem is sikerült gyűjtenünk az idén, helyette az alkalmi tocsogókat, elöntött, művelt területeket részesítették előnyben. Így mi is csak a Rakaca melletti területen észleltük.

19. *Anax parthenope* - szintén állóvizeket, ezek közül is főleg a nagyobbakat kedvelő faj. Az idén először sikerült a tárolóról bizonyítanunk jelenlétét. Az országos viszonylatban is szórványos előfordulása faj megjelenése örvendetes, reméljük állandó tagja marad a faunának.

20. *Gomphus vulgatissimus* - 1998-ban sikerült a fajt a Rakaca-patak mellől kimutatni, a tároló gát alatti részéről. Itt a patak széle tele van nagyobb kövekkel, ezt kedveli a faj. Az említett szakaszon jelenléte feltehetően állandó, valószínűleg a bódvai területről is kalandoznak fel egyedek, melyek biztosítják a folyamatos jelenlétét.

21. *Cordulia aeneaturfosa* - a tárolóban létesült halnevelő tavacsákban, illetve ezek árnyékosabb részein megfigyelhető egy-egy példánya. Feltételezéseink szerint kis számban, de állandó tagja a faunának.

22. *Somatochlora metallica* - a "lárva team" már 1994-ben megtalálta Meszesnél a Rakaca-patakban a fajt. Mi az idén a Barakonyi- és a Debréte-patakból tudtuk kimutatni imágóként. Mivel hazai viszonylatban szórványos előfordulása és a Rakaca-patakban tenyészik is, ezért jelenléte nagyban emeli a terület odonológiai értékét.

23. *Libellula depressa* - a tárolóból és a Rakaca-patak mellől is vannak adataink. Viszonylag gyakori, az alkalmi állóvizek mellett is szép számban megjelenik.

24. *Orthetrum albistylum* - mérsékelten gyakori. Csak a tárolón és közvetlen környékén sikerült megtalálnunk eddig.

25. *Orthetrum cancellatum* - az előző fajhoz nagyon hasonló, mérsékelten gyakori előfordulású. Főleg a tárolón látható, de a Rakaca-patak tisztább, takarásmentesebb részeit is szívesen látogatja. A tároló jellegzetes, állandó tagja.

26. *Crocothemis servilia* - érdekes, hogy csak 1999-ben került elő a területről. Mérsékelten gyakori. Az állóvizeket kedveli, azokból is főleg a könnyen átmelegedőket.

27. *Sympetrum fonscolombii* - szintén az idén került elő, a lelőhelyek is megegyeznek az előző fajéval.

28. *Sympetrum pedemontanum* - egy régi adattal rendelkezünk, 1993 szeptemberében két példányt gyűjtöttünk a gát alatti Rakaca-szakaszon. Utána több éven keresztül kerestük, de sajnos nem került elő. Így csak alkalmi előforduló a területen.

29. *Sympetrum sanguineum* - gyakori, közönséges faj, szinte mindenütt előfordulhat.

30. *Sympetrum striolatum* - mint az előző faj.

31. *Sympetrum vulgatum* - gyakori közönséges a területen. Az előző kettővel együtt a három leggyakoribb *Sympetrum*-faj.

További adataink:

32. *Cordulia aeneaturfosa*

33. *Sympetrum flaveolum*

Összefoglalás

A hazai szitakötő faunát egyre jobban megismerjük, évről-évre jelennek meg a tárgykörbe tartozó írások, de így is bőven maradnak tájak, amelyek kimaradnak a feltárásból, vagy csak érintőlegesen foglalkoztak velük. A Rakaca-patakvidék esetében is hasonló volt a helyzet, inkább csak alkalmi gyűjtések folytak a területen. A kedvezőtlen 1999-es májusi, júniusi időjárás ellenére is új fajokkal sikerült bővítenünk a terület szitakötő faunáját. Ám maradtak olyan területek is, amelyeket még nem sikerült átvizsgálunk és ki tudja mit rejtegetnek a kutatók számára. A megkerült 31 faj, több, mint a fele a hazai faunának, így akár elégedettek is lehetnénk. De remélhetően nem leszünk és az elkövetkező években is folytatjuk a kutatásokat. Végezetül megadjuk egy táblázatban az előkerült fajok néhány adatát, Az első oszlopban a relatív gyakorisági viszonyt DÉVAI et. al (1976), a másodikban a faunaelem besorolást DÉVAI (1976) munkája alapján.

A faj sorszáma	Gyakorisági viszony	Faunaelem csoport
1.	Gyakori	Ponto-kaspi
2.	Mérsékeltten gyakori	Pontomediterrán
3.	Gyakori	Ponto-kaspi
4.	Szórványos	Pontomediterrán
5.	Mérsékeltten gyakori	Pontomediterrán
6.	Gyakori	Ponto-kaspi
7.	Gyakori	Pontomediterrán
8.	Gyakori	Szibiriai
9.	Igen gyakori	Holomediterrán
10.	Gyakori	Szibiriai
11.	Gyakori	Pontomediterrán
12.	Gyakori	Pontomediterrán
13.	Mérsékeltten gyakori	Nyugat-szibiriai
14.	Mérsékeltten gyakori	Ponto-kaspi
15.	Gyakori	Holomediterrán
16.	Mérsékeltten gyakori	Atlantomediterrán
17.	Mérsékeltten gyakori	Holomediterrán
18.	Mérsékeltten gyakori	Pontomediterrán
19.	Szórványosi	Pontomediterrán
20.	Mérsékeltten gyakori	Pontomediterrán
21.	Ritka	Nyugat-szibiriai
22.	Szórványos	Nyugat-szibiriai
23.	Gyakori	Pontomediterrán
24.	Mérsékeltten gyakori	Pontomediterrán
25.	Mérsékeltten gyakori	Pontomediterrán
26.	Mérsékeltten gyakori	Holomediterrán
27.	Ritka	Holomediterrán
28.	Szórványos	Nyugat-szibiriai
29.	Gyakori	Holomediterrán
30.	Gyakori	Holomediterrán
31.	Gyakori	Szibiriai

Összesített fajlista

(A *-al jelzett adatok Szabó Sándor észlelései, a többi Vizslán Tibor és Pingitzer Beáta adata)

PLATYCNEMIDIDAE

Platycnemis pennipes 1, 7, 20

COENAGRIONIDAE

Coenagrion ornatum 1, 7., 19, 21
Coenagrion puella 1, 2*, 5*, 12, 16
Pyrrhosoma nymphula interposita 1, 19, 21*
Erythromma viridulum 7
Ischnura elegans pontica 1, 4*, 7, 12, 17*, 19, 20
Ischnura pumilio 1, 7, 12, 19, 20
Enallagma cyathigerum 7

LESTIDAE

Sympetma fusca 1, 7, 17*, 20
Lestes barbarus 1, 16, 19
Lestes sponsa 1, 4*, 7, 12
Lestes virens vestalis 1*, 7*
Chalcolestes viridis 12*, 16, 20

AGRIONIDAE

Agrion splendens 1, 2*, 4*, 7, 16, 17*, 19, 20
Agrion virgo 1, 4*, 16*, 19, 20

AESHNIDAE

Brachytron pratense 2*
Aeshna affinis 7, 19
Aeshna cyanea 7*
Aeshna mixta 1, 7, 19, 20
Anaciaeschna isosceles 7, 12
Anax imperator 1, 5*, 7, 12, 21*
Anax parthenope 7

GOMPHIDAE

Gomphus vulgatissimus 1, 5, 12, 19, 20

CORDULIDAE

Cordulia aeneaturfosa 1,7
Somatochlora metallica 1, 19, 20

LIBELLULIDAE

Libellula depressa 1, 2*, 7, 12*, 17*, 21
Orthetrum albistylum 7
Orthetrum cancellatum 1, 5*, 7, 19*
Crocothemis servilia 7
Sympetrum flaveolum 7*, 17, 19
Sympetrum fonscolombii 7
Sympetrum meridionale 7*
Sympetrum pedemontanum 1, 21*
Sympetrum senguineum 1, 7, 16, 17, 19, 20, 21*
Sympetrum striolatum 1, 7, 16, 17*, 20
Sympetrum vulgatum 1, 7, 20

IRODALOM

- AMBRUS, A., BÁNKÚTI, K., KOVÁCS, T. 1996. Lárva és imágó adatok Magyarország Odonata faunájához. *Odonata stadium larvae* 1: 51-68.
- AMBRUS, A., BÁNKÚTI, K., KOVÁCS, T. 1994. Adatok az Északborsodi-hegyvidék Odonata faunájához. *Folt. Hist.-nat. Mus. Matr.* 19:51-58.
- BENEDEK, P. 1965. Adatok a Tapolca-patak és környéke rovarfaunájához III. *Odonata II. Fol. Ent. Hung.* XVIII: 39-75.
- BENEDEK, P., DÉVAI, GY., KOVÁCS, GY. 1973. Újabb adatok Magyarország szitakötő- (Odonata-) faunájához. *Acta Biol. Debrecina X-XI (1972-73):* 91-100.
- DÉVAI, GY. 1976. A magyarországi szitakötő (Odonata) fauna chorológiai vizsgálata. *Acta Biol. Debrecina*, 13., Suppl.1: 119-157.
- DÉVAI, GY., BODNÁRné, PÁLOSI, G., BENEDEK, P. 1976. A szitakötők (Odonata) magyarországi adatainak elemzése. *Acta Biol. Debrecina*, 13., Suppl. 1: 9-92.
- DÉVAI, GY. 1978. A magyarországi szitakötő (Odonata) fauna taxonómiai és nomenklatúrai revíziója. A debreceni Déri Múzeum 1977. évi Évkönyve: 81-96.
- SCHMIDT, E. 1929. Odonata. In: *Die Tierwelt Mitteleuropas IV/1/IV.* 66-pp. Verlag von Quelle und Meyer, Leipzig
- STEINMANN, H. 1962. A magyarországi szitakötők faunisztikai és etológiai adatai. *Folia Ent. Hung.* 15/1:141-198.
- STEINMANN, H. 1984. Szitakötők- Odonata. In: *Fauna Hungariae*, V., 6: 44 pp
- UJHELYI, S. 1957. Szitakötők-Odonata - In: *Fauna Hungariae* 5/6/: 44 pp.
- VIZSLÁN, T., SZENTGYÖRGYI, P. 1993. Adatok Borsod-Abauj-Zemplén

- megye Odonata faunájához II. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr., 19: 43-47.
- VIZSLÁN, T., VIZSLÁN, L., 1994. Adatok Borsod-Abaúj-Zemplén megye Odonata faunájához III. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr., 18: 59-62.
- VIZSLÁN, T., VIZSLÁN, L., PINGITZER, B., KATRICS, K. 1995. Adatok Magyarország szitakötő faunájához (Odonata) I. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr., 20: 85-89.
- VIZSLÁN, T., PINGITZER, B. 1997. Adatok Magyarország szitakötő faunájához (Odonata) II. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr., 22: 99-108.
- VIZSLÁN, T., PINGITZER, B. Adatok Borsod-Abaúj-Zemplén megye Odonata faunájához IV. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 23: 171-177
- VIZSLÁN, T., PINGITZER, B. 1999. Adatok Magyarország szitakötő faunájához (Odonata) III. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr., 23: 179-190
- VIZSLÁN, T. 2000. Adatok a Cserhát Odonata faunájához. Fol. Hist.-nat. Mus. Matr. 24: 133-137.